

УДК 821.161.2-3.09

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ТРАДИЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ОСВОЄННЯ ФОЛЬКЛОРУ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

Баклажова О. І.

*ДБОУ ВО «Кримський інженерно-педагогічний університет», Сімферополь
E-mail: baklagova@ukr.net*

У статті аналізується проблема співвідношення фольклору й писемної поетичної творчості, розглядається специфіка взаємодії фольклору й літератури в різні періоди її розвитку, насамперед на прикладі романтичної поезії Тараса Шевченка та модерної лірики яскравого представника Київської школи поетів Василя Голобородька. Взаємини фольклору і літератури в основному двоаспектні: фольклоризм літератури та літературність фольклору. Наявність фольклорного субстрату в літературному творі визначають як фольклоризм. Різновиди фольклоризму зумовлені складним характером зв'язку фольклору з літературою. Художнє освоєння фольклорних джерел, фольклорних образів та мотивів належить до сутнісних рис Шевченкової творчості. Притому шевченківський фольклоризм здебільшого далекий від зовнішньої стилізації, і навіть ті окремі поетичні зразки, де така стилізація більш-менш відчутно дається взнаки, позначені печаттю неповторної авторської самобутності. Подібний пієтет до фольклору, а водночас і цілком оригінальне відлуння його традицій, вияв з допомогою цих традицій власної творчої суб'єктивності глибоко притаманний модерній поезії Василя Голобородька. Творчий доробок Тараса Шевченка став важливим джерелом поетики сучасного автора. Під таким кутом зору розглянуто характерні вірші поета. Підкреслено, що його індивідуальна поетика різними своїми компонентами спрямована на зображення людського буття як певної історичної й культурної тяглості. В такому контексті фольклорні елементи набувають особливої значимості.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Василь Голобородько, фольклоризм, художні традиції, творча індивідуальність, поетика.

ВСТУП

Багато вчених досліджували проблему співвідношення фольклору з іншими аспектами духовної культури. Адже фольклор тісно пов'язаний з зі світом міфів, сказань, а також і з писемною літературою. У різні часи фольклор взаємодіяв з літературою неоднаково, неоднорідно. Спершу зразки літератури, як зазначає Олександр Потебня, багато в чому нагадують настрої, думки, властиві народній поезії, а «в яскравих, відомих творах народної, тобто усної та безособової, поезії ми маємо бути налаштовані зустріти підготовку літературних явищ» [9, с. 13].

ОСНОВНА ЧАСТИНА

З погляду історичного розвитку та співіснування фольклору й літератури Д. Медріш вирізняє два типи фольклорно-літературних зв'язків: відкритий (контактний), коли близькі за функцією писемні та усні жанри протягом цілих епох співіснують і здійснюють один на одного помітний взаємний вплив, та закритий (паралельний), коли різні усні та писемні жанри утворюють у національній словесності єдину і вельми сталу протягом кількох століть жанрову систему за принципом доповнюваності [8, с. 10].

Взаємини фольклору та літератури в основному визначаються вченими як двоаспектні: фольклоризм літератури (тобто, коли фольклор потрапляє в

літературу) та літературність фольклору (коли літературний твір потрапляє у фольклор). Проте взаємодія фольклору з літературою може мати і складніший характер: наприклад, коли фольклорний елемент (сюжет, герой тощо) потрапляє в літературний твір, а літературний твір осмислюється народом і переходить знов у фольклор (так зване явище «бумерангу») [10].

Наявність фольклорного субстрату в літературному творі визначають як фольклоризм. Про фольклоризм, його дефініції, його різновиди тривають суперечки. Вони зумовлені складним характером зв'язку фольклору з літературою, неоднозначним розумінням дослідниками суті самої проблеми фольклоризму. Термін фольклоризм стосується не тільки літератури. Запропонував його французький фольклорист XIX ст. Поль Себійо для означення різноманітних занять і захоплень фольклором (у житті, мистецтві тощо). Фольклоризм визначають як наявність фольклорного субстрату в літературному творі. Так само, як інші впливи, він може бути випадковим, у вигляді прямого наслідування, а також – переплавленим у авторській свідомості. В більшості монографічних робіт фольклоризм трактується як не тільки пряме, але частіше і як опосередковане (літературною традицією чи творчим методом письменника) засвоєння фольклору в усій різноманітності форм його входження на всіх етапах творчості і на різних рівнях художньої структури твору. Література засвоює свої національні народнопоетичні надбання; фольклорні джерела сусіднього народу; опрацьовує інтернаціональні фольклорні сюжети та мотиви. Фольклор осмислюється митцями на різних рівнях та різними засобами. Virізняють такі основні етапи освоєння літературою фольклору: стилізацію, психологічну інтерпретацію фольклорних мотивів, переосмислення народної міфології [4, с. 531]. Трапляється, що фольклоризм – лише наслідування фольклорних зразків, стилізація чи механічне перенесення автором у власний твір фольклорного багатства, декорування чи орнаментация тексту народнопоетичною образністю. В такому випадку він є слабкою стороною літературної творчості [5, с. 32]. Особливої уваги заслуговують плідні форми фольклоризму, які здатні сягнути через сюжетне запозичення, введення в текст окремих фольклорних мотивів чи образів, символічне переосмислення фольклорних міфологічних першоелементів. Дослідники називають таких яскравих представників цього фольклоризму в українській культурі: Т. Шевченко, М. Лисенко, П. Тичина, О. Довженко та інші [5, с. 34].

В контексті розвитку української літератури простежується певна закономірність домінування в різні епохи того чи іншого типу фольклоризму. В період романтизму відбулося зближення фольклорної та літературної традицій, що виражалось у стилізації текстів під фольклорні зразки, запозиченні фольклорних сюжетів і символів. У XX ст. зростає інтерес до народнопоетичної символіки та міфології, домінує тенденція переосмислення фольклорного джерела на рівні символіки. У сучасній українській поезії, помітним представником якої є В. І. Голобородько, фольклоризм проявляється переважно через поетично трансформований міфологічний символ [4, с. 450].

Аналізуючи поезію Т. Г. Шевченка, можна простежити взаємодію творчості народної та індивідуальної. На етапі становлення нової української літератури геній

Кобзаря витворив своєрідну поетику, якій властиве органічне «проникнення» усної словесності у власні мистецькі зразки. Зацікавлення фольклоризмом творів Т. Г. Шевченка простежується у творчості в М. Костомарова, П. Куліша, І. Франка, згодом у В. Голобородька.

Саме творчість Т. Г. Шевченка стала неперевершеним зразком високого естетичного рівня фольклоризму художніх творів. Це «не просто вдосконалення народних взірців, це нова якість, генетична спорідненість структур поетичного мислення» [7, с. 256]. Саме творчий доробок Т. Г. Шевченка, як переконують науковці (І. Дзюба, М. Коцюбинська та ін.), став важливим джерелом естетики й поетики В. Голобородька. У фольклоризмі письменника ця близькість виявилась особливо рельєфно й переконливо. При цьому поет не ставить собі за мету спеціально звертатись до фольклорних засобів, це спосіб його мислення, який іде від інтуїтивного народного світогляду, визначаючи таким чином поетичне кредо автора. «У Голобородька ніби оживає світ прадавніх анімістичних уявлень про природу — світ далекого «наївного» предка або довірливої дитини, заселений дивними істотами, наповнений чарівними звуками, кольорами, пригодами; світ української народної, язичницької ще, демонології, казки, загадки, думи...» — підкреслює І. Дзюба [6, с. 126].

Зупинимось на деяких особливостях фольклоризму письменника, що виступають важливими структуротвірними компонентами його текстів і пов'язані з його авторською міфотворчістю. Відомо, що засадничою підставою фольклоризму В. Голобородька є його здатність осмислити непросте життя українського народу, побачити в ньому себе і своїх сучасників, передати відчуття і переживання. В ліриці митця пульсує шевченківська відповідальність перед народом, відчуття своїх гордошів за дорогу, пов'язану з «прадавними шляхами». «Кожен народ відображає дійсність через мову і культуру, тому дійсність... відображена в українській мові, є унікальною» — писав В. Голобородько [3, с. 42]. У поезії «Ми йдемо» автор показав людей, які гордо йдуть своєю віковичною землею:

*Ми йдемо по Україні:
від степів до гір,
від лісів до морів —
звідусіль виходимо на прадавні шляхи,
і немає нам ліку [2, с. 832].*

Про плідний вплив на формування літературної мови давніх, зокрема й фольклорних, традицій йдеться у вірші «Наша мова». Символічні образи Пісні й Літопису тут цілком промовисті:

*Кожне слово
нашої мови
проспіване у Пісні
тож пісенними словами
з побратимами*

*у товаристві розмовляємо
кожне слово
нашої мови записане у Літописі
тож хай знають вороги
якими словами
на самоті мовчимо [2, с. 860].*

Відмовившись від розділових знаків, поет побудував строфи на анафорі та перенесенні. Ці стилістичні засоби забезпечують логічні наголоси майже на кожному слові (бо всі вони важливі), а також емоційні паузи. Поняття «нашої мови», «слова з Пісні», «слова з Літопису» стають пластичними образами. Однією з провідних рис народної пісні усіх жанрів є ліризм, в ній знайшли відображення душа народу, його ментальність, морально-етичний кодекс. Літописи ж фіксували історичні події, серед яких чимало героїчних, але немало й трагічних. І всі треба пам'ятати. Пісня і Літопис у Голобородька з великої літери, хоча сам вірш починається з малої. Це теж засіб увиразнення образів-понять, що засвідчує їх визначальну роль у художньому світі поета.

Помітив поет подібність квітки конвалії до крихітного дзвіночка і створив поезію «Дзвінки конвалії». Ліричний герой виходить на ріг вулиці, щоб роздати людям свої квіти, поділитися з ними красою, подарувати радість:

*Почеплю на нитку кілька росинок
І вийде конвалія дзвінка,
Стану на розі вулиці з пучечками в руках –
Продавати конвалії дзвінки... [2, с. 151].*

Вірить поет у те, що на Івана Купала розмовляють рослини. У поезії «Мова рослин» автор передав тиху розмову цілющого зілля:

Сон-трава каже:

*«Я — щоб дитині добре спалося».
Ранник каже:
«Я — щоб рани скоро гоїлися».
Розрив-трава каже:
«Я — відкриваю таємниці» [2, с. 591].*

Саме фольклоризми в такій взаємодії формують підтекст поезії. Подібний спосіб максимально широкої смислової перспективи засвідчує й побудований на трансформації знакових для українського фольклору образів ідіостиль В. Голобородька. Здатність фольклоризму в новітніх ідіостилях зберігати своє генетичне й семантичне начало і водночас виходити за його межі суто авторського світосприйняття зумовлює його піднесення до символічних обріїв. Яскравим підтвердженням такої індивідуально-авторської рецепції фольклорного образу є наведений нижче поетичний фрагмент:

*Засвідчуємо терени
свого існування піснями:
пісня лунає від обрїю до обрїю— тут ми живемо [2, с. 674].*

Характерною прикметою багатьох поезій В. Голобородька є те, що в них відбувається розвиток одного тематичного образу, який часто закладається в заголовок. Саме тому творчість В. Голобородька дивує нас своєю незвичайністю, дивовижністю. Поет нічого не нав'язує, не повчає. Він творить ліричні оповіді, які розкуто, вільно, органічно передають читачеві образні відчуття й міркування. Автор не спеціально використовує ідею фольклоризму у своїх творах, його творчість пронизана народним життям, фольклорними традиціями і побутом.

ВИСНОВКИ

Найкращий прояв фольклоризму – це сміливе творче «переплавлення митцем у своїй індивідуальній манері народнопісенних зразків з метою художньої реалізації ідей своєї доби і загальнолюдського звучання». Саме індивідуальна поетика Василя Голобородька різними своїми компонентами спрямована на те, щоб зобразити буття людини як певну історичну і культурну тяглість, вводячи фольклорні елементи у сучасний контекст. Сам поет осмислює це таким чином, що ставить сучасні події у контекст Вічності: «Ситуація, вихоплена з невпинного плину життя, набуває сенсу лише тоді, коли вона проектується на щось таке, що не підлягає часові, що існує поза часом і вище часу, – це фольклор, це історичні події, які є, які були, але не такі, що характеризують лише певний відтинок історичної лінії» [3, с. 15]. Поет розкриває неосяжність духовного потенціалу народу, одвічного прагнення до гармонії, і водночас трагізм світовідчуження ліричного героя, зумовлений складністю історичного буття. Усі компоненти Голобородькової поетики спрацьовують на донесення цього змісту.

Список літератури

1. Восточнославянский фольклор: словарь. научной и народной терминологии / редкол.: К. П. Кабашников (отв. ред.) и др. – Мн., 1993. – 478 с.
2. Голобородько В. І. Ми йдемо. Вибрані вірші. Вступна ст. М. М. Сулими. – К., Рівне: Планета-друк, 2005. – 1056 с.
3. Голобородько В. І. Посівальник / В. І. Голобородько. – Луганськ: Альма-матер, 2002. – 80 с.
4. Гром'як Р. Т. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
5. Дей О. І. На крилах народної пісні / О. І. Дей, М. К. Дмитренко. – К.: Знання, 1986. – 48 с. (Сер. 6: Література і мистецтво. – № 10).
6. Дзюба І. М. У дивосвіті рідної хати / І. М. Дзюба // Голобородько В. І. Летюче віконце / Василь Голобородько. - К.: Укр. письменник, 2005. – 444 с.
7. Коцюбинська М. Х. Мої обрїі: в 2 т. / М. Х. Коцюбинська. – К.: Дух і літера, 2004 – Т. 1. – 336 с.
8. Медриш Д. Н. Взаимодействие двух словесно-поэтических систем как междисциплинарная теоретическая проблема / Д. Н. Медриш // Русская литература и фольклорная традиция: сб. науч. трудов. – Волгоград, 1983. – С. 5–16.

9. Потебня А. А. Из записок по теории словесности / А. А. Потебня. – Харьков: Изд. М. В. Потебня, 1905. – С. 1–17.
10. Шутенко Ю. Фольклор / Юлія Шутенко // Ел. ресурс, режим доступу:
<http://nte.etnolog.org.ua/zmist/2004/N5/Art16.htm>

ШЕВЧЕНКОВСКИЕ ТРАДИЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОСВОЕНИЯ ФОЛЬКЛОРА В ТВОРЧЕСТВЕ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКО

Баклажова А. И.

В статье анализируется проблема соотношения фольклора и письменного поэтического творчества, рассматривается специфика взаимодействия фольклора и литературы в разные периоды ее развития, прежде всего на примере романтической поэзии Тараса Шевченко и современной лирики яркого представителя современной Киевской школы поэтов Василя Голобородько. Взаимоотношения фольклора и литературы в основном двухаспектны: фольклоризм литературы и литературность фольклора. Присутствие фольклорного субстрата в литературном произведении определяется как фольклоризм. Разновидности фольклоризма обусловлены сложным характером связей фольклора с литературой. Художественное освоение фольклорных истоков, фольклорных образов и мотивов принадлежит к сущностным чертам творчества Шевченко. При этом шевченковский фольклоризм преимущественно далек от внешней стилизации, и даже те отдельные поэтические образцы, где такая стилизация весьма ощутима, обозначены печатью неповторимого авторского своеобразия. Подобный пиетет к фольклору, а в то же время и целиком оригинальный отзвук его традиций, проявление с помощью этих традиций собственной творческой субъективности глубоко присущи современной поэзии Василя Голобородько. Творческое наследие Тараса Шевченко стало важным источником поэтики современного автора. Под таким углом зрения рассмотрены характерные стихотворения поэта. Подчеркнуто, что его индивидуальная поэтика различными своими компонентами направлена на изображение человеческого бытия как определенной исторической и культурной перспективы. В таком контексте фольклорные элементы приобретают особую значимость.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, Василь Голобородько, фольклор, художественные традиции, творческая индивидуальность, поэтика.

SHEVCHENKO'S TRADITIONS OF ARTISTIC RECEPTION OF FOLKLORE IN THE WORKS BY VASYL HOLOBOROD'KO

Baklazhova A. I.

The article analyzes the problem of the relationship of folklore and written poetry, considered the specificity of the interaction of folklore and literature in different periods of its development, particularly on the example of the romantic poetry by Taras Shevchenko and bright representative of modern Kyiv School of poets Vasyl Holoborod'ko. Relations between folklore and literature mainly two-pronged: folklorism of literature and literary folklore. The presence of the folklore of the substrate in a literary work is defined as folklorism. Varieties folklorism due to the complex nature of relations with the folklore literature. Artistic development of folk roots, folk images and motifs belong to the essential features of creativity Shevchenko. Here Shevchenko folklorism mostly far from exterior styling, and even those individual poetic samples where such styling is very evident, marked printing unique identity of the author. Such reverence for folklore, and at the same time the completely original echo of its traditions, the manifestation of these traditions using their own creative subjectivity deeply inherent modern poetry Vasyl Holoborod'ko. The creative legacy of Taras Shevchenko became an important source of contemporary poetics of the author. Under this point of view are considered characteristic of the poem of the poet. It was emphasized that his individual poetics of the different components of its focus on the human being as the image of a certain historical and cultural perspective. In this context, folklore elements are of particular importance.

Keywords: Taras Shevchenko, Vasyl Holoborod'ko, folklore, artistic traditions, creative individuality, poetics.